

ਚੋਣਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਕੈਸਿਟ 'ਛੋਟਾ ਚਾਨਣ' ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਕੈਸਿਟ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ 'ਚ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਮੁੱਲ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੈਸਿਟ 1983 'ਚ ਵੈਨਕੂਵਰ ਦੀ ਫਰੇਜ਼ਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਲੈਬਾਰਟਰੀ 'ਚ ਡਾ. ਹਰੀ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ 'ਚ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਥਾਨਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਇਕ ਨਾਟਕ ਟੀਮ, ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਕੈਨੇਡਾ ਗਈ। ਇਸ ਟੀਮ ਵਿਚ ਪਰਮਜੀਤ, ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਤੇ ਦਲੀਪ ਭਨੋਟ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਕੈਸਿਟ ਕਲਚਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਲਚਰ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕੈਸਿਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। 18 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੈਸਿਟ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਘਰ-ਘਰ ਪੁੱਜਣਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਹਿਰ 'ਚ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਦੋਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਕੈਸਿਟ ਨੂੰ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਕੈਸਿਟ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਆਵਾਜ਼ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦਰਜ ਹੈ। ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ 23 ਸਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਉਹ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ (ਅਮਰੀਕਾ) ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੀਤ ਨਾਟਕ 'ਧਮ

ਨਗਾਰੇ ਦੀ' ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਸੁਰਬੱਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਗਮੋਹਣ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤਾਂ 'ਪੈਮਾਨੇ ਇਨਕਲਾਬ' ਦੀ ਕੈਸਿਟ ਵੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਣ ਸੀ।

ਇਸ ਕੈਸਿਟ 'ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:

ਇਥਾਨਾ ਅਤੇ ਆਈ.ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. ਗਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਟੀਮ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਢੋਲਕ 'ਤੇ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ। ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਹਨ: ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਅਤੇ ਦਲੀਪ ਭਨੋਟ ਦੀਆਂ। ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਲੜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸੰਨ 1909-11 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ 'ਚ ਹੁੰਦੇ:

ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ ਜੱਟਾ, ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ ਓਏ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਮਾਲ ਤੇਰਾ, ਹਾਲ ਬੇਹਾਲ ਓਏ ਇਹੋ ਬੋਲ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ

ਹਨ। ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਗੀਤ 'ਚ ਕਿਰਤੀ ਦੀ ਕੁੱਲੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਪੈਰਾਂ ਦੀਏ ਮਿੱਟੀਏ, ਪਹਾੜ ਬਣ ਜਾਈਂ
ਕੱਖਾਂ ਦੀਏ ਕੁੱਲੀਏ, ਮੀਨਾਰ ਬਣ ਜਾਈਂ
ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਸਾਂਭ ਰੱਖ ਨੀ
ਕਿਰਤੀ ਦੀਏ ਕੁੱਲੀਏ
ਲੱਖ ਲੱਖ ਦਾ ਦੇ ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨੀ
ਕਿਰਤੀ ਦੀਏ ਕੁੱਲੀਏ।

ਭੁੱਗੀਏ ਨੀ ਹੁਣ ਪਾਸਬਾਨ ਤੇਰੇ ਜਾਗ ਪਏ
ਜਾਗੇ ਤੇਰੇ ਖੇਤ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਤੇਰੇ ਜਾਗ ਪਏ
ਖੇਲ੍ਹੀ ਅੱਖ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਹਾਲੀ ਜਾਣਾ ਬੜੀ ਦੂਰ
ਉਹਨੇ ਖੋਹਣਾ ਅਜੇ ਜਾਬਰਾਂ ਤੋਂ ਹੱਕ ਨੀ
ਕਿਰਤੀ ਦੀਏ ਕੁੱਲੀਏ।

ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ ਨੂੰ, ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਨੂੰ
ਚਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਸੂਰਜ
ਨੂੰ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

ਮਾਂ ਧਰਤੀਏ! ਤੇਰੀ ਗੇਦ ਨੂੰ ਚੰਨ ਹੋਰ
ਬਥੇਏ

ਤੂੰ ਮਘਦਾ ਰਈਂ ਵੇ ਸੂਰਜਾ ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ
ਵੇਹੜੇ

ਜਿੱਥੇ ਤੰਗ ਨਾ ਸਮਝਣ ਤੰਗੀਆਂ ਨੂੰ
ਜਿੱਥੇ ਮਿਲਣ ਅੰਗੂਠੇ ਸੰਘੀਆਂ ਨੂੰ
ਜਿੱਥੇ ਵਾਲ ਤਰਸਦੇ ਕੰਘੀਆਂ ਨੂੰ
ਨੱਕ ਵਗਦੇ, ਅੱਖਾਂ ਉਂਠੀਆਂ ਤੇ ਦੰਦ ਕਰੇੜੇ
ਤੂੰ ਮਘਦਾ ਰਈਂ ਵੇ ਸੂਰਜਾ...
ਜਿੱਥੇ ਬੰਦਾ ਜੰਮਦਾ ਸੀਰੀ ਹੈ

ਤੂੰ ਐਟਮ ਦੀ ਪੂੜ ਵਿਚਾਲੇ ਸੁੱਟ ਚਾਨਣ ਦੀ
ਮੁੱਠ ਵੇ।

ਅਗਲਾ ਗੀਤ ਜਗਰੂਪ ਝੁਨੀਰ ਦਾ ਸਮੇਂ
ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ:

ਅਸੀਂ ਗੱਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਦੇ ਕੇ ਹੋਕਾ, ਵੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾ
ਗਰਮ ਲੋਹੇ 'ਤੇ ਮਾਰ ਹਥੋੜਾ
ਫਿਰ ਕਦ ਆਉਣਾ ਮੌਕਾ, ਵੇ ਧਰਤੀ ਦੇ
ਲੋਕਾ।

ਜੈਮਲ ਪੱਡਾ ਦੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪ ਗਜ਼ਲ ਵੀ ਇਸ
ਕੈਸਿਟ ਦਾ ਸਿੰਗਰ ਹੈ:

ਸਿਦਕ ਸਾਡੇ ਨੇ ਕਦੇ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ।
ਸੱਚ ਦੇ ਸੰਗਰਾਮ ਨੇ ਹਰਨਾ ਨਹੀਂ।
ਪੈਰ ਸੂਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨੱਚਦੇ ਰਹਿਣਗੇ
ਬੁੱਤ ਬਣ ਕੇ ਪੀੜ ਨੂੰ ਜਰਨਾ ਨਹੀਂ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦ
ਜਗਤਾਰ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਸਾਥੀ ਨਰਿੰਦਰ ਚਹਿਲ
ਆਪਣੀ ਸਰਪਾਜ਼ਲੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

ਹਰ ਨਾਅਰਾ ਲਲਕਾਰ ਬਣੇਗਾ
ਹਰ ਬਾਗ਼ੀ ਜਗਤਾਰ ਬਣੇਗਾ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਗਿੱਲ ਦੇ ਗੀਤ ਨੇ ਇਸ ਕੈਸਿਟ
ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:

ਛੋਟਾ ਚਾਨਣ ਦਾ
ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਓ, ਮੇਰੇ ਬੇਲੀਓ, ਮੇਰੇ ਗਈਓ
ਛੋਟਾ ਚਾਨਣ ਦਾ ਦੇਈ ਜਾਣਾ
ਕੈਸਿਟ ਦਾ ਆਖਰੀ ਗੀਤ ਜਸਵੰਤ ਖਟਕ
ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹੈ:

ਕਲਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ



ਤੇਜ਼ ਕਰ ਸੰਗਰਾਮ
ਗਈਆ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ
ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 24
ਮਾਰਚ, 1931 ਟਾਂਗੇ 'ਤੇ
ਖਲੇ ਕੇ ਸ਼ਾਇਰ ਤਾਇਰ ਦੀ

ਟਕਿਆਂ ਦੀ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਹੈ
ਜਿੱਥੇ ਕਰਜ਼ੇ ਹੇਠ ਪੰਜੀਰੀ ਹੈ
ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਰਜ਼ਾ ਦਾ ਸੂਦ ਨੇ,
ਪੁੱਤ ਜੰਮਦੇ ਜੇਹੜੇ
ਤੂੰ ਮਘਦਾ ਰਈਂ ਵੇ ਸੂਰਜਾ...
ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਸ਼ਹਿਰਯਾਰ

ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੀਤ 'ਕੱਚੀਆਂ ਕੱਖਾਂ' 'ਚ ਪੇਸ਼
ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਭੰਤੋ ਨਿਮਾਣੇ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਬਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਾਰੂ
ਤੁਫਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭੁੱਗੀ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ
ਲਿੱਖ-ਪੋਚੀ ਕਰਕੇ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ
ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਭੰਤੋ ਮੌਸਮਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਨਾਲ ਕੀ?
ਅਗਲੇ ਗੀਤ ਲਈ ਕੁਮੈਂਟਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ
'ਚ ਹੈ: ਨਿਮਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਰਲਿਆਂ ਦੀ
ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ
ਉਠਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦਾ
ਹੀ ਗੀਤ ਹੈ:

ਉੱਠ ਕਿਰਤੀਆ ਉੱਠ ਵੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਵੇਲਾ
ਜੜ੍ਹ ਵੈਰੀ ਦੀ ਪੁੱਟ ਵੇ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਵੇਲਾ

ਜੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਅੱਗ ਚਾਹੀਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਂਭ
ਬਰੂਦ ਨਾ ਰੱਖੀਂ

ਜੇ ਕੁਝ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦਾ ਮੋਹ ਹੋਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨੱਧ
ਖਰੂਦ ਨਾ ਰੱਖੀਂ

ਘੋੜੀ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ
ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

ਆਓ ਨੀ ਭੈਣੇ ਗਾਇਏ ਘੋੜੀਆਂ
ਜੰਜ ਤੇ ਹੋਈ ਤਿਆਰ ਵੇ ਹੋ।

ਇਸ ਕੈਸਿਟ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨੇ ਦੋ ਨੌਂ ਗੀਤ
ਸਿਰਫ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਅਤੇ ਢੋਲਕ ਸਾਜ਼ ਵਰਤ
ਕੇ ਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ
ਲੈਅ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ
ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ
ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ। ਕੱਵਾਲੀ
ਗਾਇਕੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ।

ਪਿਆਰੇ ਗੀਤ ਅਤੇ ਗਜ਼ਲ ਆਪਣੀਆਂ
ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਸੂਫੀ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਹੈ।
ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਅਤੇ
ਲੈਅ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ
ਹਨ।

ਇਸ ਕੈਸਿਟ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਹੁਣ ਵੀ
ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇਸ ਕੈਸਿਟ ਰਾਹੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ
ਕਵੀ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਰਹਿਣਗੇ।

ਪਰਮਜੀਤ ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਦੂਰ ਅਮਰੀਕਾ
ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ
ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ
ਵੀ ਗੀਤ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।